

Asia: VN/7050/2023

Luonnos valtakunnalliseksi nuorisotyön ja -politiikan ohjelmaksi (VANUPO) 2024-2027

Lausunnonantajan lausunto

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 1: Jokaiselle nuorelle polku eteenpäin

Tavoite 1: Nuori voi hyvin koulussa ja oppilaitoksessa

Ohjelmassa koulun ja oppilaitoksen hyvinvoinnin nähdään muodostuvan yhteisöllisenä opiskeluhoitona. THL korostaa, että ensisijainen vastuu yhteisön hyvinvoinnista on oppilaitoksen henkilökunnalla, erityisesti rehtorilla ja opettajilla. Opiskeluhoitopalvelujen työntekijät eli psykologit, kuraattorit, terveydenhoitajat ja lääkärit osallistuvat yhteisölliseen opiskeluhoitotyöhön. Ohjelma nostaa yhteisöllisyyden ja läsnäolon merkitystä, mutta koulun tai oppilaitoksen toimintakulttuuri ja sen johtaminen eivät tule esiin. Hyväksyvä ja turvallinen toimintakulttuuri muodostaa tärkeän pohjan yhteisöön kuulumisen kokemukselle.

VANUPOssa olisi tärkeää hallituksen vision mukaisesti määritellä opiskeluhoito- ja hyvinvointityötä tekevien eri ammattilaisten (esim. nuorisotyöntekijät, kouluvalmentajat, koulupsykykarit) kanssa yhteiset työn tavoitteet ja toimijoiden roolit.

THL korostaa, että on tärkeää vahvistaa edelleen nuorisotyön yhteistyötä kouluissa ja oppilaitoksissa tehtävässä nuorten hyvinvoinnin tukemisessa, ehkäisevässä päihdetyössä sekä kiusaamisen ja syrjäytymisen ehkäisyssä saatujen hyvien kokemusten pohjalta.

THL näkee tärkeänä tavoitteena yhdenvertaisuuden, syrjimättömyyden ja antirasismien edistämisen. Näistä tulee järjestää koulutuksia ammattilaisille ja nuorisotyöntekijöille (kts. esim. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164574>). Myös saamelaisnuorten yhdenvertaisuuden ja hyvinvoinnin edistämiseksi tarvitaan toimia mm. syrjinnän ehkäisemisessä, omakielisten harrastusmahdollisuuksien lisäämisessä, koulun tukitoimissa sekä oppimateriaalien ja opetuksen kehittämisessä.

THL ehdottaa, että tekstiin määriteltyyn elintapaohjaukseen sisällytetään Elintapaohjauksen tarkistuslista / STM.

Tavoite 2: Jokaisella nuorella on pääsy mieluisaan harrastukseen matalalla kynnyksellä

THL:n näkemyksen mukaan on tärkeää, että matalan kynnyksen harrastustoiminnan saatavuutta lisätään ja erityistarpeisten nuorten harrastuksiin pääsyyn kiinnitetään erityistä huomiota. Opiskeluhuoltopalvelujen ammattilaiset tekevät yhteistyötä ja ohjaavat nuoria toiminnan pariin. THL kannattaa etsivän harrastustyön vahvistamista.

Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimuksen (2018) mukaan vähemmistötaustaisilla nuorilla on muita kielteisempiä kokemuksia harrastuksista. THL:n näkemyksen mukaan harrastustoimijoita tulisi kouluttaa yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden kysymyksistä.

Tavoite 3: Työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten määrä vähenee

THL kiinnittää huomiota, että ohjelma ei nosta esiin syrjäytymisen juurisyitä, joita ovat yhteiskunnan eriarvoistavat rakenteet ja lapsiperheköyhyys, sosiekonominen huono-osaisuus ja syrjintä.

THL ehdottaa ohjelmaan lisäystä: Työelämän vastaanottokykyä tulee vahvistaa ja syrjimättömyyttä edistää. Aliedustettujen ryhmien nuoria tuetaan työharjoittelupaikkojen ja työn löytämiseksi esimerkiksi positiivisen erityiskohtelun kautta. Tilanteessa, jossa opiskelija on keskeyttämässä opintoja, edellytetään vahvaa yhteistyötä oppilaitoksen, HVA:n tukitoimien sekä kunnan toimijoiden kesken.

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 2: Monipuolista tietoa ja välineitä nuorten mielen hyvinvoinnin tukemiseen

Mielen hyvinvointi rakentuu arjessa minkä tulisi näkyä ohjelmassa. THL korostaa, että nuorten mielen hyvinvoinnin tukemiseen on tutkittuja ja hyväksi sekä vaikuttavaksi todettuja toimintamalleja (esim. Icehearts, Gutsy Go ja lisää esim. THL:n oppaasta <https://www.julkari.fi/handle/10024/140590> . Tällaisten toimintamallien käyttöönottoa, levittämistä ja juurruttamista pitäisi tukea.

Ohjelmaan olisi tärkeää kirjata rasismien ja muun syrjinnän aiheuttamat mielenterveysvaikutukset. Esimerkiksi ulkomaalaistaustaisilla syrjintä ja sosiaalisen tuen puute heikentävät mielenterveyttä.

Saamelaisnuorilta puuttuu saamenkielistä (pohjoissaame, inarinsaame ja koltansaame) mielenterveyden omahoito materiaalia. Omahoito materiaalien saattamiseksi käännettäväksi tulee toteuttaa kulttuurinen kääntäminen. <https://innokyla.fi/fi/toimintamalli/mielenterveystalon-kaannossuunnitelma-saamenkielille>

THL korostaa, että liikunnan ja liikkumisen mahdollisuuksia tulisi entistä enemmän käyttää hyväksi myös nuorten mielenterveyden ja mielen hyvinvoinnin tukemiseen tähtäävässä työssä. Liikunnan tiedetään tukevan mielen hyvinvointia ja ennaltaehkäisevän mielenterveysongelmia.

Tavoite 4: Nuorella on pääsy oikea-aikaisiin ja laadukkaisiin mielenterveyspalveluihin

Opiskeluhoitopalvelut ovat nuorten matalan kynnyksen palvelu, joka tavoittaa kaikki oppilaitoksissa olevat nuoret. Ohjelmassa olisi hyvä todeta, että työtä lievien mielenterveyspulmien hoito- ja tuki-interventioiden systemaattiseksi implementoinniksi opiskeluhoitopalveluihin (IPC-N) tulee jatkaa. Lisäksi THL ehdottaa lisättäväksi lauseen: "Nuorten kanssa työskentelevillä tulisi olla osaamista mielenterveys-, päihde- ja riippuvuusteemojen käsittelyyn, kohtaamiseen sekä ohjaamiseen" (ks. myös Mielenterveys-, päihde- ja riippuvuusosaamisen vahvistamisen suositukset)

THL puuttuu kirjaukseen neuropsykiatrisesti oireilevien lasten nopeasta diagnosoinnista. THL:n näkemys on, että tärkeämpää on vahvistaa koulujen perustoimintaa sekä kasvu ympäristöjä. Diagnostiikkaa tehdään jo nyt liikaa ja se vinouttaa palveluita. <https://www.duodecimlehti.fi/duo17901>

Tavoite 5: Mielekäs vapaa-ajan toiminta vahvistaa nuorten mielen hyvinvointia

Mielen hyvinvointi rakentuu arjessa. Ohjelmassa tulisi nostaa nuorten turvallisen kasvu ympäristön, riittävän toimeentulon, koulunkäynnin, kouluttautumisen ja työelämään siirtymisen tukea.

THL korostaa, että nuorten parissa toimivilla aikuisilla, kuten nuorisotyöntekijöillä ja harrastustoiminnan ohjaajilla tulee olla riittävä osaaminen laadukkaan, turvallisen ja nuoren mielen hyvinvointia edistävän toiminnan järjestämiseen. Tarvitaan lisää erilaisia toimia ja koulutusmateriaalia harrastustoimintaa vetävien henkilöiden kouluttamiseen. (kts. esim. Nuori Mieli Urheilussa -verkkokoulu <https://mieli.fi/mieli-ry/hankkeet/nuori-mieli-urheilussa/>)

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 3: Nuorten hyvinvointia tuetaan osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja turvallisuutta vahvistamalla

THL korostaa, että ilmastonmuutokseen liittyvät haasteet tulisi huomioida selkeämmin ohjelmassa sekä se, miten ilmastoahdistukseen vaikutetaan ja vahvistetaan nuorten ympäristötoivoa.

Tavoite 6: Nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon vahvistuvat

Ohjelmassa korostetaan ilmapiiriä, jossa kaikki omalla toiminnallaan luovat yhdenvertaista, kunnioittavaa ja avointa keskustelua. Huomioitava on, että aikuisten kielenkäyttö ja käyttäytyminen arjessa sekä sosiaalisessa mediassa antaa esikuvan nuorille ja voi luoda osaltaan turvattomuutta. Lisäksi viranomaisten tulisi vaikuttaa tehokkaammin ja nopeammin netissä tapahtuvaan nuorten radikalisoitumiseen. Somepalvelujen tuottajia tulee pyrkiä velvoittamaan puuttumaan ekstremistisiin tai terroristisiin sisältöihin entistä tehokkaammin, kuten helmikuussa 2024 voimaan astuva Digital Service Act edellyttää.

Nuorten osallisuus ja vaikuttamismahdollisuuksien lisääminen on kannatettavaa. THL korostaa, että nuorten kuulluksi tulemista edistävissä toimenpiteissä tulee ottaa huomioon erityisesti eri ryhmiin kuuluvien nuorten yhdenvertaiset mahdollisuudet ja selkeäkielisyys.

Tavoite 7: Nuorten turvallisuuden tunne ja turvallisuus vahvistuvat

THL:n tukee ohjelman toimenpidettä, jossa hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistämiseen, kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisemiseen sekä mielen hyvinvoinnin tukemiseen liittyvä pedagoginen osaaminen määritellään varhaiskasvatukseen ja opetustoimen henkilöstön ja johdon täydennyskoulutuksen painopistealueeksi seuraavien kolmen vuoden ajalle. THL korostaa, että ohjelman toimenpiteet tulisi yhteensovittaa muiden kansallisten toimien, kuten Kansallinen lapsistrategia, Väkivallaton lapsuus -toimenpidesuunnitelma sekä Istanbulin ja Lanzaroten sopimusten toimeenpanotyön kanssa.

THL ehdottaa lisättäväksi poliisin tavoitteeseen 7, s.11 rivi 2. THL ehdottaa myös lisättäväksi: "Edelleen kehitetään ja ulotetaan uusille alueille nopeasti ongelmiin puuttuvia moniammatillisia tiimejä soveltaen esimerkiksi Ankkuri- ja Valomerkkitoiminnassa hyväksi arvioituja käytäntöjä sekä rikoksilla oireilevien nuorten monialaisia toimintamalleja kuten ROKKI, Ri-0.

Sivulle 12 olisi hyvä lisätä maininta, että VANUPO:n tavoitteet ja toimenpiteet sovitetaan yhteen oikeusministeriön johtaman nuoriso- ja jengirikollisuuden vastaisen toimintaohjelman, Väkivallaton lapsuus -toimenpidesuunnitelman (erityisesti luku 4.4) ja THL:n koordinoiman nuorten katuväkivallan ehkäisyn Terveysten edistämisen määrärahaan kirjattujen toimien kanssa.

Tavoite 8: Yhteisöllisyyttä, yhdenvertaisuutta ja resilienssiä nuorten elämässä tuetaan

Etnisiin vähemmistöihin kuuluvat nuoret ovat tuoneet toistuvasti esiin kohtaamaansa rasismia eri elämänalueilla. Vastuunottoa ja puuttumista toivotaan erityisesti aikuisilta. Koulutuksia syrjimättömyydestä, yhdenvertaisuudesta ja antirasismista tulisi edistää ammattilaisille ja nuorisotyöntekijöille. Nuorten ryhmäyttämistä ja syrjimätöntä kohtaamista tulisi edistää. (kts. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165318>)

Sivulle 12, tavoitteeseen 8, kappaleeseen 4 esitetään lisättävän: "Kirjastoja ja museoita kehitetään entistä yhteisö- ja nuorisolähtöisemmin, jotta alueella asuvat nuoret kokisivat nämä julkiset tilat selkeämmin ympäristöiksi, joissa he viihtyvät ja joiden ylläpidossa ja toiminnan tuottamisessa heillä on arvostettu rooli."

Sivulla 12, tavoitteeseen 7, kappaleeseen 2 THL esittää lisättäväksi ammattilaisten osaamisen vahvistaminen radikalisoitumisen ennaltaehkäisyssä, mukaan lukien rekrytointi väkivaltaisiin ääriajattelua edistäviin (ekstremistisiin) ryhmiin.

Nuorisotyön ja –toiminnan tukemisen linjaukset

-

Painopisteet nuorisoalan valtakunnallisten osaamiskeskusten valtionapukelpoisuuden hyväksymiselle

Ehdotetut painopisteet mahdollistavat moninaisen toiminnan kehittämisen, ja on ilahduttavaa, että ne korostavat tietoon perustuvaa johtamista ja toisaalta tutkittuun tietoon perustuvien ja laadukkaiden menetelmien kehittämistä nuorisotoimijoiden arkeen. Tarpeen on kiinnittää huomiota myös jo kehitettyjen menetelmien jalkauttamiseen nuorten parissa toimivien työhön vahvistamalla heidän osaamistaan.

Suomen kansalliset tavoitteet nuorisoalan eurooppalaiselle ja kansainväliselle toiminnalle

THL: kannattaa, että nuorten mielen hyvinvointi sekä ilmastonmuutos on otettu nuorisoalan tavoitteiksi eurooppalaiselle ja kansainväliselle toiminnalle.

Muita näkemyksiä ohjelmasta

Kuten ohjelman luonnoksessa on todettu, yksittäinen hallinnonala tai toimenpide ei voi ratkaista nuorten hyvinvoinnin turvaamista. Ohjelmassa esiin nostetut ilmiöt ja teemat sekä niihin liittyvät haasteet ovat systeemisiä ja vaativat kokonaisvaltaista, eri kontekstit, palvelut, toiminnot ja toimijat huomioon ottavaa näkökulmaa. THL:n näkee ohjelman tärkeänä nuoriin liittyvän poikkihallinnollisen, monialaisen yhteistyön ja -kehittämisen kehyksenä.

Monet päällekkäisyydet tekstissä tekevät lukemisen osin vaikeaksi. Joitain tavoitteita olisi hyvä yhdistellä ja siten muokata luonnosta selkeämmäksi kokonaisuudeksi. Esimerkiksi harrastukset tulevat esiin kaikissa koreissa: mahdollisuus harrastaa, kulttuurihyvinvointi, mielekäs vapaa-ajan toiminta, harrastustoiminta yhteisöllisyyden ja yhdenvertaisuuden edistäjänä. Hyvä kattokäsite näille kaikille on esim. mielekäs vapaa-ajan toiminta, joka sopisi mihin vain koreista. Samoin esimerkiksi mielen hyvinvoinnin edistäminen on osa hyvinvoinnin, osallisuuden ja terveyden edistämistä.

Yhteisöllisyyttä tukevat toimenpiteet on luonnoksessa ulkoistettu viranomaisille; nuorisotyöhön, palvelujen tuottajille tai harrastustoiminnan järjestäjille. Perheiden ja koko muun yhteisön, kaikkien aikuisten rooli, on jäänyt ohjelmassa hyvin ohueksi. Esimerkiksi yhteisövaikuttavuuden ajatusta voisi lisätä ohjelmaan nykyistä vahvemmin (kts. Yhteisövaikuttavuus-mallista ratkaisu pärjäävyyden vahvistamiseen? – Itla)

Ehkäisevän päihdetyön näkökulma näkyy ohjelmaluonnoksessa vähän, vaikka päihde-, tupakka- ja rahapeli-ilmiö liittyy vahvasti moniin luonnoksessa esiin nostettuihin tavoitteisiin ja nuorten hyvinvoinnin, mielen hyvinvoinnin, turvallisuuden, osallisuuden ja syrjäytymisen kysymyksiin. STM:n Päihde- ja riippuvuusstrategiassa (2021-2030) linjattiin, että yhteistyössä Valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman kanssa vahvistetaan yhteistyössä päihde- ja riippuvuussisältöjen näkyvyyttä osana oppilaitoksiin jalkautuvaa nuorisotyötä, ohjaamo-toimintaa, maksutonta harrastetoimintaa sekä nuorisotyön perusosaamista, eritoten varhaista tunnistamista ja tukea.

Ohjelmassa mainitaan useita seurantamittareita. THL ehdottaa, että näiden käyttöä selkeytettäisiin lisäämällä: ”Eri hyvinvointikyselyjen tulosten pohjalta asetetaan tavoitteita nuorten hyvinvoinnille ja tavoitteiden toteutumista seurataan niille asetettujen mittareiden avulla.”

Tulevan hanketyön tulee varmistaa jatkumo aiempaan ja jo meneillään olevaan hankekehittämiseen. Näin varmistetaan ettei vaaranneta jo tehtyä työtä, kehittämistä ja osaamista. Mielenterveysstrategiassa oli 2021-2023 mielenterveysosaamisen vahvistaminen kunnissa-hankkeita, ja RRP:n ohjelmassa on hyvinvointialueilla kautta maan lapsiin ja nuoriin liittyvää kehittämistyötä, jossa on myös tämän esitetyn ohjelman kanssa yhteneväistä työtä. Jatkuvuuden kannalta kestäväntä olisi, että hyvinvointialueilla olisi pysyvässä virassa lasten ja nuorten mielenterveyspalveluita kehittäviä henkilöitä ja lisärahoitus käytettäisiin perustyötä tekevien ammattilaisten palkkaamiseen, jolloin heillä jäisi osa ajasta myös toimintamallien tarkasteluun ja kehittämiseen.

Ohjelmassa tuotiin useassa kohtaan esiin nuorten toive yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumisen edistämisestä. Näiltä osin ohjelmasta puuttuu konkretiaa. Lisäksi maahanmuuton, moninaisuuden ja (anti)rasismin tärkeät kysymykset eivät näy ohjelmassa kuin kursorisesti.

Lindberg Päivi
Terveysten ja hyvinvoinnin laitos THL